

**POSTOJE MIESTNEHO OBYVATEĽSTVA K ROZVOJU OBCÍ
V CHRÁNENEJ KRAJINNEJ OBLASTI HORNÁ ORAVA
A V NÁRODNOM PARKU VEĽKÁ FATRA
(KOMPARATÍVNA ANALÝZA)**

**ATTITUDES OF LOCAL INHABITANTS TOWARDS DEVELOPMENT OF THE
MUNICIPALITIES IN PROTECTED LANDSCAPE AREA OF HORNÁ ORAVA
AND NATIONAL PARK VEĽKÁ FATRA (COMPARATIVE ANALYSIS)**

Viera Chrenščová, Ivana Kohutková

RNDr. Viera Chrenščová, PhD., Mgr. Ivana Kohutková, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra krajinnej ekológie, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, e-mail: chrenscova@fns.uniba.sk, kohutkova@fns.uniba.sk

Abstrakt: Chránené územia sa z hľadiska udržateľného rozvoja čoraz častejšie považujú za komplexné modelové územia. Dospieť k vyváženému rozvoju územia však nie je možné bez poznania postojov, názorov a potrieb obyvateľov, ktorí v chránenom území žijú. Z tohto dôvodu bolo cieľom výskumu zistiť pohľad obyvateľov na možnosti a obmedzenia rozvoja obcí vo vybraných chránených územiach (CHKO Horná Orava, NP Veľká Fatra). Predkladaný článok prezentuje výsledky dotazníkového prieskumu realizovaného v oboch chránených územiach a ich komparáciu. Výsledky svedčia predovšetkým o podobnostiach (pripisovanie významu života v chránených územiach, vnímanie rozvoja cestovného ruchu ako potenciálu rozvoja regiónu, reflexia nedostatku finančných prostriedkov ako obmedzenia rozvoja regiónu, hodnotenie vzťahov medzi obyvateľmi ako prevažne dobré), ale aj rozdieloch v postojoch obyvateľov obcí v skúmaných chránených územiach. Výrazne viac respondentov z územia NP Veľká Fatra uviedlo, že pociťujú potrebu stabilizácie mladých ľudí v regióne, reflektujú dôležitosť tematiky vodných zdrojov a do aktivít v obci sa nezapájajú nikdy. Podľa obyvateľov CHKO Horná Orava je lokalizácia obcí v chránenom území obmedzujúcim faktorom rozvoja. V závere uvažujeme o konkrétnych možnostiach využitia získaných výsledkov v práci s verejnosťou.

Kľúčové slová: Udržateľný rozvoj, chránené územia, Chránená krajinná oblasť Horná Orava, Národný park Veľká Fatra, postoje obyvateľov.

Abstract: In terms of sustainable development of particular region, protected areas are more often considered as complex model areas. It is not possible to reach balanced area development without recognizing the attitudes, opinions and needs of people living within them. Therefore, the aim of the research was to ascertain the sight of opportunities and constraints of municipalities development in the selected protected areas (PLA Horná Orava, National Park Veľká Fatra) from local people's perspective. Submitted article presents results of the questionnaire research carried out in both protected areas and their comparison. Results refer mainly to similarities (perception of tourism as potential for region development, reflection of lacking of finance as limit to region development, evaluation of relationships among inhabitants mostly as good) but also to differences in attitudes of inhabitants living in studied areas. Markedly, higher number of respondents from NP Veľká Fatra noted that they feel a need for stabilization of young people in the region, reflect the significance of water resources and that they do not participate in municipality activities. Furthermore, localization of municipalities in PLA Horná Orava is perceived as limiting factor of development. In conclusion we consider particular opportunities for using gained results in working with public.

Key words: Sustainable development, protected areas, Protected Landscape Area Horná Orava, National Park Veľká Fatra, attitudes of inhabitants.

Úvod

História ochrany prírody (OP) siaha ďaleko do minulosti. Idea moderne chápaných chránených území (CHÚ) sa datuje od r. 1872, kedy bol v USA založený Yellowstoneý národný park, čo výrazne podnietilo rozvoj OP vo svete (Lu et al., 2005).

V priebehu ostatných desaťročí sa predovšetkým v strednej a východnej Európe udiali zmeny, ktoré mali výrazný vplyv na všetky oblasti života. Pre ochranu prírody to znamená stále sa zvyšujúci tlak na CHÚ, ktorý je evidentný najmä v súčasnosti. Najzávažnejšie vplyvy na krajinu spôsobuje neudržateľná exploatácia, znečistenie a zmena využívania krajiny na území celej strednej a východnej Európy (Nolte, 2007).

CHÚ sú však vo všeobecnosti chápané ako životne dôležitý príspevok k efektívnej a racionálnej ochrane prírodných zdrojov a kultúrnych hodnôt. Hodnoty, ktoré poskytujú, zahŕňajú uchovanie reprezentatívnych vzoriek prírodných oblastí, zachovanie biologickej rozmanitosti v nich a udržanie stability životného prostredia príľahlých oblastí. CHÚ vytvárajú príležitosť pre rozvoj vidieka a racionálne využitie územia pre účely výskumu vzdelávania, monitorovania a pre turistické a rekreačné účely (Vološčuk, 2000).

Z týchto dôvodov sa v súčasnosti CHÚ (hlavne veľkoplošné CHÚ) čoraz častejšie považujú za faktor podmieňujúci regionálny rozvoj. Nové prístupy v OP sa usilujú o integráciu funkcií ochrany prírody a rozvoja, pričom z CHÚ sa stávajú „živé“ krajiny (Mose, 2007). Veľkoplošné CHÚ poskytujú účinnú ochranu ekosystémov a druhov, a tiež sú miestom interakcií medzi prírodou a lokálnym obyvateľstvom, čo predstavuje základný predpoklad udržateľného rozvoja (Kušová et al., 2008a) týchto území a ich okolia.

Skupiny ľudí, ktoré sú nejakým spôsobom prepojené s konkrétnym CHÚ, majú často odlišné nároky na využívanie územia a každá sa usiluje o presadenie svojho názoru na manažment CHÚ (Negi, Nautiyal, 2003). Udržateľné využívanie podľa Dohovoru o biologickej diverzite (1992) znamená, že využívanie prírodného zdroja nemusí spôsobiť jeho dlhodobý a závažný úbytok a jeho využívanie rozhodne nemá negatívny dopad na ostatné komponenty biodiverzity (Waugh, Yerena, 1999). Preto manažment týchto území závisí vo veľkej miere od toho, ako sú spracované potenciálne konflikty medzi opatreniami ochrany prírody a sociálno-ekonomickými aspiráciami lokálneho obyvateľstva (Kušová et al., 2008b). Ľudské aktivity by nemali byť vylúčené alebo prehladané pri manažmente CHÚ (Ghimire, Pimbert, 1997).

Ľudia sa vyvíjali v interakcii s okolitým prostredím niekoľko storočí a zachovali si tradičné ekologické znalosti a praktiky, ktoré podporujú ochranu prírody. Takéto vedomosti môžu dopĺňať moderné systémy ochrany prírody a napomáhať biologickému výskumu, ktoré podporujú nestranné a kultúrne citlivé metódy manažmentu (Berkers et al., 2000; Drew, 2005 in Liu et al., 2010).

Ochrana prírody sa v podmienkach transformačného procesu vyznačuje zvyšujúcim sa tlakom na ekonomické využitie prírodného prostredia a masívne presadzovanie trhového mechanizmu, ktoré vyvolali potrebu zmeny prístupu manažmentu ochrany prírody na celom svete (Vološčuk, Tomaškinová, 2011). Stále viac odborníkov v tejto oblasti hovorí o tom, že vnímať CHÚ v kontexte ich okolitej krajiny je alternatívnym a snád' aj efektívnejším spôsobom ako dosiahnuť ciele ochrany (Lu et al., 2005). Znamená to zahrnúť do úvah o rozvoji, ale aj do rozhodovacieho procesu miestne obyvateľstvo, samosprávy, návštevníkov a predstaviteľov kľúčových aktérov v území (Ira, Huba, 2007; Eben, 2007). Vzdelaní, citliví a participatívni ľudia, ktorí sú angažovaní v otázkach rozvoja územia, môžu byť veľmi vhodnými podporovateľmi ochrany prírody ako aj udržateľného rozvoja tohto územia (Ira, Huba, 2007).

Myšlienka zahrnúť záujmy a potreby lokálneho obyvateľstva do OP sa stala populárna na začiatku 90. rokov 20. storočia. Odvtedy sa participatívny prístup rozšíril do rôznych stratégií (napr. projekty integrovanej ochrany a rozvoja, a pod.), ktoré zdieľajú názor, že skutočná ochrana prírody je možná iba v prípade, keď sú lokálne spoločenstvá súčasťou rozhodovacieho procesu (Durand, Vázquez, 2011).

Úlohou správnych orgánov CHÚ ostáva poctivejšia identifikácia stakeholderov, ktorým musia jasne demonštrovať, čo každý „stake“ zahŕňa. Musia byť tiež schopné presvedčiť ich, že optimálna hodnota pre všetkých leží v udržateľnom manažmente CHÚ (Waugh, Yerena, 1999).

Z uvedeného vyplýva, že ľudia sú kľúčovým faktorom v chápaní a kontrole vzťahu medzi zdrojmi prírody a spoločnosťou (Brandenburg et al., 2009).

Metodika

Cieľom skúmania v Chránenej krajinskej oblasti (CHKO) Horná Orava a v Národnom parku (NP) Veľká Fatra bolo, prostredníctvom dotazníkového výskumu, zistiť pohľad miestneho obyvateľstva na možnosti a obmedzenia udržateľného rozvoja obcí s využitím komparatívnej analýzy.

Základný súbor tvorili miestni obyvatelia od 15 rokov žijúci v obciach, ktorých katastrálne územie sa nachádza vo vybraných CHÚ. Oslovení boli obyvatelia CHKO Horná Orava žijúci v obciach, ktorých katastrálne územie sa nachádza vo všetkých zónach A, B, C, D a v zónach B, C, D (11 obcí). Do výskumu boli zapojení tiež obyvatelia NP Veľká Fatra žijúci v obciach, ktorých katastrálne územie sa nachádza v území vlastného NP Veľká Fatra, a zároveň aj v jeho v ochrannom pásme (12 obcí). Skúmaný súbor tvorilo celkovo 386 miestnych obyvateľov (n=386 respondentov). Na otázky v dotazníku zodpovedalo 214 respondentov z územia CHKO Horná Orava (z obcí: Mútne, Námestovo, Oravská Polhora, Beňadovo, Bobrov, Breza, Hruštín, Klin, Liesek, Suchá Hora, Trstená) a z NP Veľká Fatra 172 respondentov (z obcí: Staré Hory, Dolný Harmanec, Rakša, Mošovce, Blatnica, Folkušová, Necpaly, Belá-Dulice, Turčianske Jaseno, Lubochňa, Ružomberok, Liptovská Osada).

Pre účely výskumu bola vybraná technika dotazníkového prieskumu, ktorá je vhodná najmä pri hromadnom získavaní informácií, ale aj názorov a postojov k problémom od veľkého počtu respondentov (Halašová, 2001). Štruktúra dotazníka bola zostavená na základe štúdií zameraných na percepciu obyvateľov v súvislosti s udržateľným a regionálnym rozvojom v chránených územiach (napr. Ira, 1999; Huba, Ira, 2000; Ira et al., 2005), pričom nejde však o modifikáciu už použitého dotazníka. Dotazník pozostával z uzavretých otázok/položiek, niektoré z nich poskytovali možnosť výberu jednej alebo viacerých odpovedí.

Zber dát sa uskutočnil počas rokov 2006-2007 (v CHKO Horná Orava) a 2011-2012 (v NP Veľká Fatra). Respondenti boli osobne individuálne oslovení a požiadaní o vyplnenie dotazníka. Získať vyplnené dotazníky bolo náročné, stretli sme sa často s nechotou dotazník vyplniť.

Charakteristika záujmového územia

CHKO Horná Orava

Chránené územie Horná Orava sa nachádza v severozápadnej časti Slovenska v pohraničnej oblasti s Poľskou republikou. Západná, severná a východná hranica územia je totožná so slovensko-poľskou štátnou hranicou. Južnú hranicu tvorí rozhranie pramennej oblasti Bielej Oravy, ktorá juhovýchodne od priehradného múru prechádza severným výbežkom Oravskej

Magury a odtiaľ sa stáča východným smerom na štátnu cestu Trstená – Poľská republika. Hranica územia ďalej prechádza juhovýchodným smerom, kde tvorí rozhranie pramennej oblasti Oravice a Jelešnej (Atlas krajiny SR, 2002).

Chránená krajinná oblasť Horná Orava bola vyhlásená vyhláškou MK SSR č. 110/1979 Zb. z dňa 12. júla 1979 a novelizovaná vyhláškou MŽP č. 420/2003 Z. z. z dňa 29. septembra 2003, ktorou sa vymedzuje územie Chránenej krajinskej oblasti Horná Orava a jej zóny. Chránená krajinná oblasť má výmeru 58 737, 83 ha a podľa povahy prírodných hodnôt sa člení na zóny A, B, C a D. Nachádza sa v nadmorskej výške 603-1725 m n. m. v okresoch Dolný Kubín, Námestovo a Tvrdošín. Výraznejšie je však oblasť ovplyvňovaná obyvateľstvom okresu Námestovo (21 obcí) a Tvrdošín (5 obcí). Celkový počet obyvateľov v roku 2011 dosiahol 71 132 (okres Námestovo 57 808, Tvrdošín 13 324 obyvateľov). V území prevažujú vidiecke obce (24), dve obce majú štatút mesta (Štatistický úrad SR, 2011a).

Z hľadiska historického vývoja patrí územie do stredoslovenského horského regiónu ľudovej kultúry so silným prejavom typických znakov horskej oblasti (Kollár, 1999). Štruktúra ekonomickej činnosti je špecializovaného typu, so zastúpením predovšetkým v odvetviach stavebníctva, elektrotechniky, poľnohospodárstva (predovšetkým v živočíšnej výrobe) a lesného hospodárstva. Pozornosť je venovaná rozvoju služieb v cestovnom ruchu, ktorý sa v lete orientuje najmä do oblasti Oravskej priehrady. V stredu Slanická Osada sú sústredené vodné športy. Územie poskytuje dobré podmienky pre pešiu turistiku, ktorá je významnejšia na hrebeňoch Oravských Beskýd a tiež cykloturistiku. V zimných mesiacoch je tu široká ponuka lyžiarskych aktivít, rozmiestnená rovnomerne po celom území – od Oravskej Lesnej až po Oravskú Polhoru. Skúmané územie je charakteristické existenciou bohatých ľudových tradícií, zachovaním tradičných remesiel a vlastného kultúrneho dedičstva.

NP Veľká Fatra

Národný park Veľká Fatra (NP Veľká Fatra) leží v západnej časti stredného Slovenska. Tvorí výrazný horský predel medzi dvomi historickými regiónmi – oddeľuje západne ležiaci Turiec a východne rozprestierajúci sa Liptov. Vlastné územie NP Veľká Fatra sa rozprestiera na ploche 40 371 ha. Ďalších 26 133 ha tvorí jeho ochranné pásmo. Podstatná časť NP Veľká Fatra leží na území rovnomenného pohoria, len jeho časť na západe zasahuje okraj Turčianskej kotliny (Ambróz et al., 2009).

Reliéf je značne členitý pri veľkom výškovom rozpätí (400-1592 m n. m.) a Veľká Fatra sa radí medzi vysoké hornatiny. Územie NP Veľká Fatra sa vyznačuje prevahou lesných spoločenstiev (Lucinkiewiczová et al., 1991), ktoré pokrývajú približne 90 % územia (www.sopsr.sk, 2013).

Snaha o zachovanie mimoriadnych prírodných hodnôt najrozsiahlejšieho vápencového pohoria na Slovensku viedla v roku 1973 k vyhláseniu CHKO Veľká Fatra, ktorá bola v roku 2002 prekategORIZOVANÁ na NP. Po vstupe do Európskej únie bola Veľká Fatra zaradená do celoeurópskej sústavy chránených území NATURA 2000 ako územie európskeho významu a chránené vtáčie územie (Kliment et al., 2008). V súčasnosti je v národnom parku a jeho ochrannom pásme vyhlásených 35 maloplošných chránených území (Štátna ochrana prírody SR, 2011).

NP Veľká Fatra (vrátane ochranného pásma) zasahuje do katastrálneho územia 31 obcí (Nariadenie vlády SR č. 140/2002), pričom podiel vlastného územia NP a ochranného pásma v jednotlivých obciach je rôzny. Sídlné útvary sú až na malé výnimky rozmiestnené len v

okrajových častiach, čo sa priaznivo odrazilo na zachovaní prírodných ekosystémov až do súčasnosti (Lucinkiewiczová et al., 1991).

Celkový počet obyvateľov záujmového územia v roku 2011 dosiahol 58 449, z čoho 48,42 % je mužov a 51,58 % je žien (Štatistický úrad SR, 2011a). Hustota obyvateľov na km² sa pohybuje v rozmedzí od 5 (Čremošné, Dolný Harmanec) do 233 obyvateľov (Ružomberok), pričom priemerná hustota dosahuje 45,87 obyvateľov/km² (Štatistický úrad SR, 2011b). Hoci v území prevažujú vidiecke obce, podiel vidieckeho obyvateľstva na celkovom počte obyvateľov je 40 %. Ostatných 60 % tvorí mestské obyvateľstvo (Štatistický úrad SR, 2011a).

Ľudské aktivity sa na zmene prírodnej krajiny NP Veľká Fatra odrazili predovšetkým v minulosti (Ambróz et al., 2009). Vývoj územia Veľkej Fatry bol výrazne ovplyvnený baníckou činnosťou v okolí Starých Hôr a valašskou kolonizáciou. Bohatstvo lesov predurčilo územie na to, že vznikli najmä továrne zameriavajúce sa na spracovanie dreva (napr. papiereň v Harmanci, papierenský a celulózový priemysel v Ružomberku) (Vestenický, Vološčuk, 1986). Popri značne zmenenom drevinovom zložení lesných porastov, lokálnom odlesnení, sa vplyv človeka prejavil aj v podstatnom znížení hornej hranice lesa (Kliment et al., 2008).

Dnes sa nepriaznivé civilizačné vplyvy prejavujú najmä cez aktivity turistiky a cestovného ruchu. Najviac sú viditeľné na obvode pohoria, kde vznikli viaceré lyžiarske strediská (napr. Jasenská dolina, Stredisko Ružomberok – Malinô Brdo ski&bike) (Ambróz et al., 2009). Vplyvy ľudskej činnosti sú reprezentované aj lesohospodárskou činnosťou, pastvou hospodárskych zvierat (sústredenou prevažne na holiach). Všetky uvedené činnosti majú pri prekročení únosnej miery negatívny vplyv na prítomnosť a vitalitu hodnotných biotopov a druhov (Správa NP Veľká Fatra, 2005).

Výsledky

Získané údaje z dotazníkov od 386 respondentov (z toho v CHKO Orava 214 a v NP Veľká Fatra 172 respondentov) sme kvantitatívne vyhodnotili. V tabuľkách uvádzame počet odpovedí v absolútnych a relatívnych počtoch (%)

Na úvod bola respondentom položená otázka „Aký vývoj očakávate v najbližších rokoch?“ Vyhodnotenie odpovedí reprezentuje tabuľka 1.

Tab 1 Očakávaný vývoj obcí v najbližších rokoch

Tab 1 Expected municipalities development in forthcoming years

Očakávaný vývoj v obciach	CHKO Horná Orava		NP Veľká Fatra	
	počet odpovedí	%	počet odpovedí	%
výrazný rozvoj	32	14,9	16	9,3
mierny rozvoj	154	72	87	50,6
stagnácia	23	10,7	54	31,4
mierny úpadok	4	1,9	8	4,7
výrazný úpadok	1	0,5	7	4
Spolu	214	100	172	100

Z hľadiska rozvoja väčšina oslovených obyvateľov z územia CHKO Horná Orava očakáva v najbližších rokoch najmä mierny rozvoj (72 % respondentov). Výrazný rozvoj predpokladá 14,9 % respondentov, 10,7 % stagnáciu a mierny úpadok len 1,9 %. Podobne vnímajú rozvoj obcí obyvatelia žijúci na území NP Veľká Fatra. V najbližších rokoch očakávajú najmä mierny rozvoj (50,6 % respondentov). Stagnáciu predpokladá 31,4 %, výrazný rozvoj 9,3 % respondentov a mierny úpadok 4,7 %. Respondenti (4 %) z územia NP očakávajú na rozdiel od respondentov (0,5 %) z CHKO aj výrazný úpadok.

Pre ďalší rozvoj územia je dôležité poznať vzťah miestnych obyvateľov k územiu. Zaujímalo nás preto, či si obyvatelia záujmového územia uvedomujú, že žijú v CHÚ a či tejto skutočnosti pripisujú význam. Prehľad odpovedí na otázku „Uvedomujete si, že žijete na území CHKO/NP?“ prináša tabuľka 2.

Tab 2 Uvedomovanie si života na území chráneného územia
Tab 2 Awareness about living within the protected area

Kategoríe odpovedí	CHKO Horná Orava		NP Veľká Fatra	
	počet odpovedí	%	počet odpovedí	%
áno	197	92,1	166	96,5
nie	17	7,9	6	3,5
Spolu	214	100	172	100

Väčšina respondentov z CHKO Horná Orava (92,1 %) a z NP Veľká Fatra (96,5 %) si uvedomuje, že žije v chránenom území. Len 7,9 % respondentov z CHKO Horná Orava a 3,5 % z NP Veľká Fatra si neuvedomuje túto skutočnosť.

Na otázku „Pripisujete skutočnosti, že žijete na území CHKO/NP význam?“ odpovedali respondenti nasledovne (Tab 3).

Tab 3 Prisudzovanie významu fenoménu chráneného územia v obciach
Tab 3 Ascribing the significance of protected area phenomenon in municipalities

Kategoríe odpovedí	CHKO Horná Orava		NP Veľká Fatra	
	počet odpovedí	%	počet odpovedí	%
áno	143	66,8	105	61
nie	35	16,4	67	39
neviem	36	16,8	0	0
Spolu	214	100	172	100

Až 66,8 % respondentov z CHKO a 61 % z NP prisudzuje skutočnosti, že žije v CHÚ význam. Tejto skutočnosti neprpisuje význam 39 % z NP a len 16,4 % z CHKO, pričom 16,8 % respondentov z tohto územia sa k otázke nevedelo vyjadriť.

Zaujímalo nás tiež, v čom vidia respondenti hlavné rozvojové možnosti obce/regiónu, ktoré by prispeli k skvalitneniu ich života a v čom vidia hlavné obmedzenia v rozvoji obce/regiónu.

Tabuľka 4 ilustruje sumár odpovedí respondentov na otázku: „V čom vidíte hlavné rozvojové možnosti obce/regiónu?“ Otázka/položka v dotazníku poskytovala respondentom 214 z CHKO a 172 z NP možnosť výberu viacerých odpovedí (počet odpovedí/rozsah skúmaného súbor = relatívna početnosť uvedená v tabuľke 4).

Tab 4 Hlavné rozvojové možnosti obcí/regiónu

Tab 4 Main opportunities for municipalities/region development

Hlavné rozvojové možnosti územia	CHKO Horná Orava		NP Veľká Fatra	
	počet odpovedí	%	počet odpovedí	%
služby	97	45,3	60	34,9
rozvoj cestovného ruchu a turistiky	104	48,6	103	60
poľnohospodárstvo	46	21,5	33	19,2
pre ŽP nezávadné priemyselné prevádzky	40	18,7	38	22,1
lesné hospodárstvo	26	12,2	34	19,8
tradície a tradičné remeslá	25	11,7	57	33,1
využívanie miestnych zdrojov	3	1,4	24	14
predaj lokálnych výrobkov vysokej kvality	20	9,3	25	14,5
bohatá miestna/regiónálna kultúra	45	21,03	26	15,1
vytvorenie možností/zariadení pre oddych a voľný čas	74	34,6	82	47,7
nová bytová a domová výstavba	56	26,2	60	34,9
príchod mladých ľudí	0	0	71	41,3
vodné zdroje	3	1,4	71	41,3

Hlavné rozvojové možnosti (najväčší potenciál rozvoja) vidia respondenti z CHKO najmä v rozvoji cestovného ruchu a turistiky (48,6 %) a v rozvoji služieb (45,3 %). Hlavné rozvojové možnosti vidia rovnako respondenti z NP najmä v rozvoji cestovného ruchu a turistiky (60 %) a vo vytvorení nových zariadení pre oddych a voľný čas (47,7 %).

Podobne ako k možnostiam rozvoja sa respondenti vyjadrovali aj k obmedzeniam rozvoja obcí/regiónu. Tabuľka 5 ilustruje sumár odpovedí respondentov na otázku: „V čom vidíte hlavné obmedzenia v rozvoji obce/regiónu?“ Otázka/položka v dotazníku poskytovala respondentom 214 z CHKO a 172 z NP možnosť výberu viacerých odpovedí (počet odpovedí/rozsah skúmaného súbor = relatívna početnosť uvedená v tabuľke 5).

Tab 5 Hlavné obmedzenia v rozvoji obcí/regiónu
 Tab 5 Main limits of municipalities/region development

Hlavné obmedzenia rozvoja územia	CHKO Horná Orava		NP Veľká Fatra	
	počet odpovedí	%	počet odpovedí	%
obec je súčasťou málo rozvinutého regiónu	50	23,4	27	15,7
obec sa nachádza v chránenom území/obec je zapísaná do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva	71	33,2	7	4,1
nevyhovujúce právne predpisy	4	1,9	7	4,1
nedostatok financií	149	69,6	126	73,3
nevýkonná samospráva	36	16,8	49	28,5
nedostatočná komunikácia a spolupráca medzi jednotlivými subjektmi (obyvateľmi, miestnou samosprávou, štátnou správou, orgánmi a organizáciami ochrany prírody, podnikateľmi, mimovládnyimi organizáciami, a pod.)	32	15	63	36,6
narušené/napäté vzťahy medzi obyvateľmi obce	0	0	20	11,6
nezáujem obyvateľov o dianie v obci	41	19,16	62	36
nedostatok pracovných príležitostí	58	27	70	40,1
nedostatok vzdelaných a zručných ľudí	0	0	20	11,6
väčšina obyvateľov je vo vysokom veku	0	0	40	23,3
cez obec prechádzajúce elektrické vedenie vysokého napätia	0	0	4	2,3
nevyliešené majetkovo-právne vzťahy	25	11,7	33	19,2

Hlavné obmedzenia v rozvoji vidia respondenti z CHKO najmä v nedostatku financií (69,6 % respondentov), v skutočnosti, že sa nachádzajú na území CHKO Horná Orava (33,2 % respondentov) a že obec je súčasťou málo rozvinutého regiónu (23,4 %). Respondenti z NP ako prvoradé obmedzenie rozvoja územia označili rovnako ako respondenti z CHKO nedostatok financií (73,3 %). Za výraznejšie obmedzenie považujú aj nedostatok pracovných príležitostí (40,1 %) a nedostatočnú komunikáciu a spoluprácu medzi jednotlivými subjektmi (36,6 %).

Pre rozvoj územia v obci sú dôležité aj vzťahy medzi obyvateľmi, ktoré môžu signalizovať úroveň predpokladov pre vzájomnú spoluprácu a komunikáciu smerujúcu k skvalitňovaniu života v území. Zaujímalo nás preto názor miestnych obyvateľov na prevládajúce medziľudské vzťahy v obci (Tab 6).

Tab 6 Vzťahy prevládajúce medzi obyvateľmi obcí
 Tab 6 Prevailing relationships among inhabitants of the municipalities

Medziľudské vzťahy v obciach	CHKO Horná Orava		NP Veľká Fatra	
	počet odpovedí	%	počet odpovedí	%
priateľsky dôverné	12	5,6	12	7
vzťahy dobrých známych	44	20,6	55	32
dobré, bez zvláštnych osobných vzťahov	95	44,4	73	42,4
ľahostajné	24	11,2	12	7
chladné až mierne napäté vzťahy	16	7,5	4	2,3
závisť, občasné zvady	15	7	15	8,7
časté zvady, spolupráca medzi obyvateľmi takmer nemožná	8	3,7	1	0,6
Spolu	214	100	172	100

Na otázku „Aké vzťahy prevládajú medzi obyvateľmi obce?“ sa respondenti z oboch záujmových území zhodli, že medzi obyvateľmi prevládajú vzťahy dobré, bez zvláštnych osobných vzťahov (44,4 % z CHKO Horná Orava; 42,4 % z NP Veľká Fatra) alebo vzťahy dobrých známych (20,6 % z CHKO Horná Orava; 32 % z NP Veľká Fatra). Respondenti uviedli, že sa objavujú medzi susedmi aj vzťahy priateľské až dôverné (5,6 % z CHKO Horná Orava; 7 % z NP Veľká Fatra), ľahostajné (11,2 % z CHKO Horná Orava; 7 % z NP Veľká Fatra), chladné až mierne napäté (7,5 % z CHKO Horná Orava; 2,3 % z NP Veľká Fatra), závisť a občasné zvady (7 % z CHKO Horná Orava; 8,7 % z NP Veľká Fatra) alebo časté zvady, kedy je spolupráca takmer nemožná (3,7 % z CHKO Horná Orava; 0,6 % z NP Veľká Fatra).

Respondenti odpovedali tiež na otázku „Ste ochotní zapájať sa do aktivít v obci?“ Prehľad ich odpovedí prináša tabuľka 7.

Tab 7 Ochota obyvateľov zapojiť sa do aktivít v obciach
 Tab 7 Inhabitants' willingness to participate in activities of the municipalities

Kategórie odpovedí	CHKO Horná Orava		NP Veľká Fatra	
	počet odpovedí	%	počet odpovedí	%
áno, pravidelne	43	20,1	21	12,2
áno, občas	158	73,8	85	49,4
nie, nikdy	13	6,1	66	38,4
Spolu	214	100	172	100

Až 73,8 % respondentov z CHKO Horná Orava a 49,4 % respondentov z NP Veľká Fatra označili odpoveď „áno, občas“ sme ochotní zapájať sa do aktivít v obci. Z CHKO Horná Orava 6,1 % opýtaných a 38,4 % z NP Veľká Fatra sa vyjadrilo, že nie sú ochotní zapájať sa do aktivít. Len 20,1 % respondentov z CHKO Horná Orava a 12,2 % opýtaných z NP Veľká Fatra je ochotných pravidelne sa zapájať do aktivít v obci.

Záver

Alternatívny spôsob rozvoja spoločnosti, proces zmeny vedúci k harmonizácii ochrany životného prostredia a ekonomického rozvoja, dostal názov udržateľný rozvoj. Rozsah pôsobnosti tejto koncepcie je celosvetový, zasahuje politické, sociálno-ekonomické aj kultúrne systémy svetového spoločenstva. Týka sa všetkých úrovní verejného aj bežného života ľudí na svete – od riadenia medzinárodných inštitúcií, cez národné vlády a lokálne spoločenstvá po každého jednotlivca (Halašová, 2011).

Pri snahe o rozvoj v chránených územiach je potrebné rešpektovať zásady udržateľného rozvoja a zabezpečiť prepojenie všetkých jeho aspektov – environmentálneho, sociálneho, ekonomického a inštitucionálneho. Do úvahy treba vziať aj behaviorálny aspekt – názory, postoje a percepciu miestneho obyvateľstva, pretože úspešná ochrana prírody je podmienená udržateľným spôsobom života jeho obyvateľstva. Znalosť postojov a názorov obyvateľstva prispieva k zmierneniu a k riešeniu konfliktov medzi miestnym obyvateľstvom a CHÚ.

Výsledky výskumu priniesli informácie o situácii v skúmaných chránených územiach (v CHKO Horná Orava, v NP Veľká Fatra) a poukázali na takmer identický pohľad miestneho obyvateľstva na ďalšie smerovanie regiónov. Podľa vyjadrenia respondentov si väčšina obyvateľov z CHÚ uvedomuje, že žije v chránenom území a pripisuje tomu aj význam. Z odpovedí obyvateľov oboch CHÚ je zrejmé, že pri definovaní budúceho rozvoja uvažuje väčšina o miernom pokroku. Najväčší potenciál rozvoja vybraných chránených území vidia respondenti predovšetkým v rozvoji cestovného ruchu a turistiky, čo je prepojené aj so žiadaným rozvojom služieb v CHKO Horná Orava a vytvorením nových zariadení pre oddych a voľný čas v území NP Veľká Fatra. Respondenti z NP Veľká Fatra venovali oproti respondentom z CHKO Horná Orava vyššiu pozornosť aj príchodu mladých ľudí do obcí a vodným zdrojom. Možno konštatovať, že uvedené reflektuje súčasný trend odchodu mladých ľudí z vidieckych obcí do miest, väčšinou pomerne vzdialených od svojho pôvodného bydliska. Takisto sa v tom odráža skutočnosť, že NP Veľká Fatra je vyhlásený za chránenú vodohospodársku oblasť (Kliment et al., 2008), ktorá vykazuje bohaté zásoby povrchových a podzemných vôd, ktoré môžu byť využité pre vodárenské, rekreačné a iné účely. Obyvatelia oboch chránených území týmto spôsobom poukázali na potenciál, ktorý v súčasnosti považujú za nedostatočne využitý. Súvisiacim problémom môže byť nedostatok finančných prostriedkov v obciach, ktoré sú jedným z determinujúcich faktorov rozvoja. Ďalším obmedzujúcim faktorom rozvoja je podľa obyvateľov CHKO Horná Orava lokalizácia obcí na území CHKO, pričom obyvatelia NP Veľká Fatra tento fakt výrazne nepociťujú. Pre obyvateľov z NP Veľká Fatra je závažnejším problémom nedostatok pracovných príležitostí. Vzťahy medzi obyvateľmi obcí boli prevažne vnímané v oboch územiach ako dobré, bez zvláštnych osobných vzťahov, prípadne ako vzťahy dobrých známych. Vzájomné vzťahy sú dôležitým predpokladom rozvoja obcí, faktorom vytvárajúcim celkovú atmosféru územia a značne ovplyvňujúcu kvalitu života ľudí. Rovnako podmieňujú aj participáciu obyvateľov na rôznych aktivitách v obci, do ktorých sa podľa prieskumu, zapája najvyššie percento respondentov z oboch chránených území iba občas. Značný rozdiel vidieť pri odpovedi „nie, nezapájam sa nikdy“, ktorá bola v porovnaní s územím CHKO Horná Orava častejšia v NP Veľká Fatra. Môže ísť o pôsobenie viacerých faktorov – negatívny postoj voči miestnej samospráve, celková napätá atmosféra v obci, demotivácia alebo jednoduchá neochota zo strany obyvateľov.

Všeobecne platí, že chránené územia čelia dvom priamym výzvam. Prvou je neistota v rozsahu od miestnej politiky po klimatické zmeny, ekonomické a geopolitické podmienky. Druhou sú hodnoty sprevádzajúce vzťahy so susedmi, návštevníkmi a decíznou sférou, ktoré riešia dilemu, aké hodnoty by mali dominovať (Mc Neely, 2008).

Prezentované zistenia poukazujú na potrebu zvyšovania environmentálneho uvedomenia verejnosti, nutnosť podpory miestnej integrity a systematický prístup k riešeniu environmentálnych, sociálnych a ekonomických problémov v spolupráci s miestnym obyvateľstvom. Poznanie názorov obyvateľstva v chránených územiach môže výrazne prispieť k zachovaniu prírodných, kultúrno-historických hodnôt v území a udržateľnému využívaniu prírodných zdrojov. Získané výsledky možno využiť pri konštruktívnej komunikácii s verejnosťou a pre efektívnu participáciu verejnosti na plánovacích procesoch a riešeníach, smerujúcich k ochrane prírody a udržateľnému rozvoju chránených území.

Literatúra

- AMBRÓZ, L. – LACIKA, J. – ONDREJKA, K. – ŠUBOVÁ, D. 2009. *Národné parky Slovenska*. Bratislava : Dajama, 128 s. ISBN 978-80-89226-64-1. (Ambróz et al., 2009)
- Atlas krajiny Slovenskej republiky*. 2002. 1. vydanie. Bratislava, Banská Bystrica : MŽP SR, SAŽP. 344 s. ISBN 80-88833-27-2.
- BERKERS, F. – COLDING, J. – FOLKE, C. 2000. Rediscovery of traditional ecological knowledge as adaptive management. In Liu, J. – Ouyang, Z. – Miao, H. 2010: Environmental attitudes of stakeholders and their perceptions regarding protected area-community conflicts: A case study in China. *Journal of Environmental Management*, roč. 91, č. 11, s. 2254-2262. ISSN 0301-4797. (Berkers et al., 2000)
- BRANDENBURG, CH., LEXER, W., REIMOSER, F., MUHAR, A., ZINK, R., BARTEL, A., HECKL, F., TOMEK, H. 2009. Multifunctional land use and sustainable wildlife management: the role of the participatory research. In Breuste, J. – Kozová, M. – Finka, M. (eds.): *European Landscape in Transformation Challenges for Landscape Ecology and Management. European IALE Conference 2009*. Bratislava : House of the Slovak University of Technology, s. 151-154. ISBN 978-80-227-3100-3. (Brandenburg et al., 2009)
- DREW, J.A. 2005. Use of traditional ecological knowledge in marine conservation. In LIU, J. – OUYANG, Z. – MIAO, H. 2010: Environmental attitudes of stakeholders and their perceptions regarding protected area-community conflicts: A case study in China. *Journal of Environmental Management*, roč. 91, č. 11, s. 2254-2262. ISSN 0301-4797.
- DURAND, L. – VÁZQUEZ, L.B. 2011. Biodiversity conservation discourses. A case study on scientists and government authorities in Sierra de Huautla Biosphere Reserve, Mexico. *Land Use Policy*, roč. 28, č. 1, s. 76-82. ISSN 0264-8377.
- EBEN, M. 2007. Public participation during site selections for Natura 2000 in Germany: the Bavarian Case. In Stoll-Kleemann, S. – Welp, M. (eds.): *Stakeholder dialogues in natural resources management*. New York : Springer, s. 261-278. ISBN 978-3-540-36917-2.
- GHIMIRE, K. – PIMBERT, M.P. 1997. Social change and conservation: An overview of issues and concepts. In Ghimire, K. – Pimbert, M.P (eds.): *Social change and conservation: Environmental politics and impacts of national parks and protected areas*. London : Earthscan, s. 1-45. ISBN 1 85383 415 7.
- HALAŠOVÁ, M. 2001. *Výskumné metódy v environmentálnej výchove. Spoločenskovedná časť*. Banská Bystrica : Fakulta prírodných vied Univerzity Mateja Bela. 55 s. ISBN 80-8055-488-9.
- HALAŠOVÁ, M. 2011. Poznanie a vedy v kontexte kultivácie vzťahu človeka k životnému prostrediu a koncepcie udržateľnosti. *Acta Universitatis Matthiae Belii*, roč. 13, č. 2. Banská Bystrica : Fakulta prírodných vied Univerzita Mateja Bela, s. 19-33. ISSN 1338-449X.
- HUBA, M. – IRA, V. 2000. *Stratégia trvalo udržateľného rozvoja vo vybraných regiónoch*. Bratislava : STUŽ/SR. 192 s. ISBN 80-968415-2-1.
- IRA, V. 1999. Životné prostredie, kvalita života a trvalo udržateľný rozvoj vo vnímaní a predstavách obyvateľov (v regiónoch Dolné Pomoravie, Tatry a Východné Karpaty). *Folia Geographica*, roč. XXXII., č. 3. Prešov : Prírodné vedy, s. 338-339. ISBN 80-88722-64-0.
- IRA, V. – HUBA, M. 2007. Udržateľnosť a kvalita života: niekoľko poznámok k teórii a konceptom výskumu. In NOVÁČEK, P. (ed.): *Udržiteľný rozvoj – nové trendy a výzvy*. Olomouc : Univerzita Palackého, s. 195-204. ISBN 978-80-244-1814-8.
- IRA, V. – HUBA, M. – PODOLÁK, P. 2005. Udržateľný rozvoj BR Poľana s ohľadom na mienku vybraných hlavných aktérov v území. In Sláviková, D. (ed.): *Biosférická rezervácia Poľana po 15-tich rokoch*. Zvolen : Technická univerzita, s. 219-227. ISBN 80-228-1510-1. (Ira et al., 2005)

- KLIMENT, J. et al. 2008. *Príroda Veľkej Fatry. Lišajníky, machorasty, cievnaté rastliny*. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského. 407 s. ISBN 978-80-223-2410-6.
- KOLLÁR, D. 1999. *Orava*. Turistický sprievodca. Bratislava : Dajama. 111 s.
- KUŠOVÁ, D. – TĚŠITEL, J. – BARTOŠ, M. 2008a. Biosphere reserves – learning sites of sustainable development? *Silva Gabreta*, roč. 14, č. 3, s. 221-234. ISSN 1211-7420. (Kušová et al., 2008a)
- KUŠOVÁ, D. – TĚŠITEL, J. – MATĚJKA, K. – BARTOŠ, M. 2008b. Biosphere reserves – An attempt to form sustainable landscapes: a case study of three biosphere reserves in the Czech Republic. *Landscape and Urban Planning*, roč. 84, č. 1, s. 38-51. ISSN 0169-2046. (Kušová et al., 2008b)
- LU, D.J. – CHOU, Y.F. – YUAN, H.W. 2005. Paradigm shift in the institutional arrangement of protected areas management in Taiwan – a case study of Wu-Wei-Kang Waterfowl Wildlife Refuge in Ilan, Taiwan. *Environmental Science & Policy*, roč. 8, č. 4, s. 418-430. ISSN 1462-9011. (Lu et al., 2005)
- LUCINKIEWICZOVÁ, M. – HUDÁKOVÁ, A. – ZÁHRADNÁ, T. – MAJERČÍKOVÁ, J. 1991. *Veľkoplošné chránené územia Slovenska*. Bratislava : Obzor. 71 s. ISBN 8021502142. (Lucinkiewiczová et al., 1991)
- MC NEELY, J.A. 2008. Protected areas in a world of eight billion. *GAIA 17/S1*, s. 104-106. Dostupné na: http://www.gis.uni-greifswald.de/agnw/shared-data/Files/Publications/GAIA_17_S1_2008_gesamt.pdf.
- MOSE, I. (ed.) 2007. *Protected areas and regional development in Europe. Towards a New Model for the 21st Century (Foreword)*. Bodmin, Cornwall : MPG Books Ltd. 249 s. ISBN 978-0-7546-4801-7.
- Nariadenie vlády SR č. 140/2002 Z. z., ktorým sa vyhlasuje Národný park Veľká Fatra.
- NEGI, C.S. – NAUTIYAL, S. 2003. Indigenous peoples, biological diversity and protected area management – policy framework towards resolving conflicts. *International Journal of Sustainable development and World Ecology*, roč. 10, č. 2, s. 169-179. ISSN 1745-2627.
- NOLTE, B. 2007. Can tourism promoteregional development in protected areas? Case studies from the Biosphere Reserves Slovensky Kras and Polana, Slovakia. In MOSE, I. (ed.): *Protected areas and regional development in Europe. Towards a New Model for the 21st Century*. Bodmin, Cornwall : MPG Books Ltd, s. 55-74. ISBN 978-0-7546-4801-7.
- Správa Národného parku Veľká Fatra, 2005. *Veľká Fatra – NATURA 2000*. ŠOP SR, Banská Bystrica. Dostupné na http://www.sopsr.sk/natura/doc/inf_brozury/Velka_Fatra.pdf. (január, 2013).
- Štatistický úrad SR, 2011a. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*. Dostupné na <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=50355> (január, 2013).
- Štatistický úrad SR, 2011b. *Mestská a obecná štatistika*. Dostupné na: <http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html> (január, 2013).
- Štátna ochrana prírody SR, 2011. *Zoznam MCHÚ k 31.12.2011*. Dostupné na <http://www.sopsr.sk/web/?cl=114> (február, 2013).
- VESTENICKÝ, K. – VOLOŠČUK, I. et al. 1986. *Veľká Fatra. Chránená krajinná oblasť*. Bratislava : Príroda. s. 379.
- VOLOŠČUK, I. 2000. *Trvalo udržateľný rozvoj Biosférickej rezervácie Tatry*. Zvolen : Technická Univerzita, 20 s. Dostupný na: www.sopsr.sk/tatry/dokumenty/tur_br_tatry.doc (január, 2013).
- Vyhľadávka 420/2003 Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky z 29. septembra 2003, ktorou sa ustanovuje územie Chránenej krajinej oblasti Horná Orava a jej zóny.
- VOLOŠČUK, I. – TOMAŠKINOVÁ, J. 2011. *Ekologický, vedecko-výskumný a environmentálny potenciál krajiny a ekosystémov Svetového dedičstva Slovenský kras*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
- Fakulta prírodných vied, Inštitút výskumu krajiny a regiónov. 131 s. ISBN 978-80-557-0291-9.
- WAUGH, D.R. – YERENA, E. 1999. Valuation and management of protected areas in Venezuela. In Walkey, M. – Swingland, I. (eds.): *Integrated Protected Area Management*. London : Kluwer Academic Publishers, s. 129-150. ISBN 0-412-0360-7.
- <http://www.sopsr.sk/velkafatraweb> – rastlinstvo a lesy: oficiálna webová stránka NP Veľká Fatra (január, 2013).